

Kornai János: A puha költségvetési korlát

Kornai János válogatott munkái, IV. kötet
Kalligram Kiadó, Pozsony, 2014, 383 o.

A Kalligram által közreadott Kornai János válogatott művei sorozatban idén tavasszal jelent meg A puha költségvetési korlát című IV. kötet, amelynek 13 tanulmánya közül a legrégebbit 1978-ban publikálta a szerző, míg a legújabbat 2013-ban. A mai olvasó számára ezeknek a tanulmányoknak az újraolvasását két szempont indokolja. 1. A puha költségvetési korlát (PKK) szindrómájának kérdése releváns volt a szocialista rendszerben, a rendszerváltás idején, és messzemenően releváns ma is – Magyarországon és külföldön egyaránt. Megértése különösen lényeges az állami szerepvállalás növekedésének időszakában. 2. A kötet újraolvasását az a fontos kérdés is magyarázhatja, hogy milyen kutatási módszerek vezetnek olyan felismerésekhez, amelyek térben és időben ennyire tartós jelentőségűnek bizonyulnak.

Írásunkban először röviden összefoglaljuk a kötetben levő tanulmányok fő mondanivalóját, az elmélet fejlődését, bemutatjuk a cikkek egymásra épülését, és igyekszünk elhelyezni őket a maguk eredeti környezetében. Ezt követően öt pontban összegezzük a kutatási módszertani kérdésre adott válaszunkat. Végül kitérünk a tanulmányok különféle megítélésére is.

A puha költségvetési korlát szindrómája

A kötetbe sorolt 13 tanulmányt – a korábbiakhoz hasonlóan – egy, lapunk ez évi július–augusztusi számában is megjelent terjedelmes bevezető fejezet előzi meg, amelyben Kornai János a PKK-szindróma kutatásának jelenlegi állapotát mutatja be. A jelenség lényege, hogy „valamely szervezet viselkedését befolyásolja az a várakozás, hogy súlyos pénzügyi baj esetén kimentik” (8. o.). A kimentéssel kapcsolatos várakozásnak számos oka lehet a kimentő szervezet önértékétől kezdve az etikai és politikai szempontokon át a tisztességtelen befolyásig. A jelenség legfontosabb következménye, hogy csökken a kimentett szervezet motivációja arra, hogy kiadásait bevételeihez igazítsa. Ennek pedig a gazdaság egésze számára lehetnek káros hatásai, mint például a kereslet felduzzadása vagy a figyelem elterelődése a fogyasztók igényeitől a kimentő szervezet igényeihez.

A fogalom a szocialista rendszer hiányjelenségei magyarázatára jött létre, de már a bevezető fejezet is jelzi, hogy ennél jóval tágabb a jelentősége. A kapitalista

rendszerekben is találkozhatunk vele például az állami vállalatoknál, önkormányzatoknál, bankoknál és háztartásoknál.

Az elmélet aktualitását jól illusztrálja a bevezető fejezet függeléke, amely a puha költségvetési korlát elemzési eszközeinek felhasználásával mutatja be a magyar önkormányzatok 2006 utáni eladósodását, majd 2010 utáni kimentését. Az elemzés élesen rávilágít a gyakorlat veszélyeire és politikai vetületeire – ha egy önkormányzatnak jók voltak a politikai kapcsolatai, akkor a tervezettnél lényegesen nagyobb mértékű konszolidációban részesült, amely könnyen felelőtlen költsékezésre ösztönözhet a jövőben is.

A puha költségvetési korlát a szocialista rendszerben

A puha költségvetési korlát gondolata a hiányhoz kötődő gazdasági problémaként jelent meg. A hiány újratermelése című, 1978-as tanulmány¹ leíró-magyarázó elmélet segítségével tesz kísérletet annak bemutatására, hogy a gazdaságban szerteágazó hiányjelenségek gyökere közös: a vállalatok puha költségvetési korlátja korlátlan keresletet támaszt az erőforrások iránt, és ezzel elszívja a javakat a háztartásoktól. A szerző egy leíró modellt alakít ki, amelyben hidraulikai hasonlaltal magyarázza meg az elszívás jelenségét. Vitába száll azokkal, akik a hiány megoldását az árak emelkedésében, azaz az inflációban vélik felfedezni.

A Kemény és puha költségvetési korlát című, 1980-as cikk a hiány jelenségének okait elemzi részletesen. Bemutatja a költségvetési korlát öt feltételét, amely meghatározza, hogy ez a korlát effektív-e, azaz gyakorol-e tényleges befolyást a vállalati viselkedésre. Az öt jellemző: az árak exogén jellege, az adózási rendszer keménysége, az ingyenes állami adományok elérhetősége, a hitelhez való hozzáférés és a külső pénzbefektetés lehetősége. A szerző hangsúlyozza, hogy a költségvetési korlát folytonos (és nem kétértékű) változó – akkor értékelhetjük puhának, ha egy kritikus tömeg ekképp ítéli meg, azaz a várakozások szerint a bajba jutott intézményeket kimentik. A szerző cikkében arra mutat rá, hogy a gazdaságirányítás reformjában – szemben a korabeli vitákkal – nem a nyereségérdekeltség a fő kérdés.

Az elméleti megalapozás során Kornai János gyakran utal arra, hogy milyen módon lehet mérni azt a jelenséget, amelyet modellszinten vázol fel a Matits Ágnessel közösen írt A költségvetési korlát puhaságáról – vállalati adatok alapján című, 1983-as tanulmány. A jelenség empirikus teszteléséhez hatéves (1975–1980) idősort állítottak össze arról, hogy a vállalatok közötti újraelosztás hatására hogyan változik a vállalatok jövedelmezősége. A tanulmány megállapítja, hogy bár a mérték szektoronként eltérő, a jövedelmezőség és az újraelosztás között fordított irányú kapcsolat áll fenn: minél nagyobb a veszteség, annál inkább kedvez az újraelosztás a vállalatnak. A szerzők megfogalmazásában: „akinek sok van, attól sokat vesznek el, akinek kevés, az jó eséllyel számíthat arra, hogy kompenzálják” (136. o.). Az újraelosztás után így gyakorlatilag nincs

¹ A cikk bekerült a Közgazdasági Szemle 60. születésnapjára – 2014. októberben – kiadott gyűjteménybe is.

veszteséges vállalat a rendszerben, és sem a túlélés, sem a beruházások nem függnék közvetlenül a jövedelmezőségtől. Az eredmények a költségvetési korlát puhaságáról még a szerzőket is meglepték, és cikkükkel amellel érveltek, hogy az 1968-as reformok ellenére a költségvetési korlát jellemzően nem keményedett meg.

Az elmélet empirikus igazolása mellett Kornai János Jörgen Weibull-lal közösen írt Paternalizmus, vevők piaca, eladók piaca című, szintén 1983-as cikkében az elmélet matematikai modellezését is elvégzi. A cikkkel a nyugati közgazdászok disequilibrium-kutatásaihoz szólnak hozzá, és igyekeznek megteremteni egy közös elméleti és fogalmi keretet a két rendszer sajátosságainak értelmezéséhez. Modelljükben az eladók és a vevők piacának fogalmát formalizálják, és ezek létrejöttében rámutatnak a paternalizmus szerepére, amelynek mértékét az állami támogatások valószínűségével ragadják meg. Cikkükben egyaránt vitatkoznak a neoklasszikus és a disequilibrium-iskolával, és kiemelik az intézményi környezet jelentőségét a vállalati viselkedésben, a nyereségmaximalizáláson túli célok fontosságát, a determinisztikus megközelítés tarthatatlanságát és – a mennyiségi kérdések vizsgálata mellett – a minőség szempontját.

Az elmélet kialakítása, fogalmi tisztázás, empirikus igazolás és matematikai modellezést követően az első nagy összefoglaló tanulmány a témáról 1986-ban jelent meg A puha költségvetési korlát címmel. Ebben Kornai János rendszerezi addigi kutatásait, és bemutatja, hogy a reformok ellenére a probléma jelen van Magyarországon, Jugoszlávia és Kína gazdaságában egyaránt. Ebben a cikkben a szerző hangsúlyozza, hogy a jelenség nem csupán a szocialista rendszerben található, hanem a kapitalista vegyes gazdaságokban is, például az állami beruházások, önkormányzatok, bankok és nem profitorientált intézmények (kórházak, iskolák) gazdálkodásában. A jelenség mögött megbúvó indokok sem csupán a szocializmusra jellemzők, hiszen a munkahelyek megőrzése, a méltányosság szempontjai, a biztonság és stabilitás igénye mindenütt fellelhető. Így az állami gondoskodás iránti igény és a bürokrácia törekvései egymást erősítő módon hozzák létre a gazdaság különféle szegmeseiben a puha költségvetési korlátot a piaci kimenetek korrigálására.

Az elmélet komoly nemzetközi vitát váltott ki. Ennek illusztrációját adja A puha költségvetési korlátról. Válasz Stanislaw Gomulkának című, 1985-ös írás. Ebben a rövid cikkben Kornai János az elmélettel kapcsolatos két kritikára reagál. Elsőként arra keres magyarázatot, hogy a hiányt az árak merevsége vagy a puha költségvetési korlát váltja-e ki – megszűnik-e a hiány, ha emelkednek az árak? Válasza az, hogy nem, mivel az árak rugalmasságánál lényegesebb az a kérdés, hogy mennyire árérzékenyek a vállalatok. Ezt pedig a kimentéssel kapcsolatos várakozások erőteljesen befolyásolják. A második lényeges kérdés az, hogy betöltheti-e a fogyasztási cikkek piacán levő réseket – azaz megszüntetheti-e a hiányt – a magánszektor, esetleg a második gazdaság. Kornai János válaszában erőteljesen hangsúlyozza a vállalatok elszívó hatását, illetve – egy esetleges áremelkedés nyomán – a kínálati oldal kiszámíthatatlanságát. A IV. kötetet bevezető tanulmányban azonban elismeri, hogy ez a válasz az öncenzúra jegyében született – nem írhatta le, hogy a politikai rendszer nem engedi a magánvállalkozások szabad belépését, és erősen korlátozza az import szerepét is, ami hozzájárulhatna a hiányjelenségek felszámolásához (22. o.).

A költségvetési korlát jelentősége a rendszerváltás során

A puha költségvetési korlát felszámolása a rendszerváltás egyik legfontosabb feladata volt, ám végrehajtása nem zajlott költségek nélkül. A pénzügyi fegyelem evolúciója a posztoszocialista rendszerben című, 1993-as cikkben Kornai János magyarországi adatok alapján mutatja be a jelenség felszámolásának értékrendi dilemmáit. A vállalatoknak nyújtott állami támogatások csökkenése lehetővé tette a költségvetési hiány mérséklését, a hatékonyság növelését és az exportorientáció kikényszerítését. Ugyanakkor hatalmas csődhullámhoz vezetett, amely munkanélküliséggel és szociális biztonság megingásával járt együtt. Átváltás jött létre a hatékonyság és a biztonság között. A szereplők magatartásának változásához e tekintetben is megkerülhetetlen az állam hitelességének kérdése – Kornai János élesen rámutat arra a kísértésre, amely kivételezésre ösztönzi az államot egyes szereplőkkel szemben. Mindettől függetlenül a pénzügyi fegyelmet nem tekinti abszolút értéknek: amikor a demokrácia kerül veszélybe a radikális gazdasági átalakítások miatt, a legfontosabbnak a demokrácia intézményeinek védelmét tartja.

A szerző A hiánygazdaság felszámolása. Általános elemzés és a magyar fejlődés vizsgálata című, 1994-es cikkében ok-okozati elemzést végez arról hogy, milyen tényezők vezetnek a hiánygazdaság megszűnéséhez. A piacra való szabad belépés, az importliberalizáció, az utasításos rendszer felszámolása, a vállalati költségvetési korlát megkeményedése, az árak felszabadítása és az ártámogatások leépítése alkalmazkodásra szorították a vállalatokat. Nőtt a verseny, bővült a kínálat, míg a kereslet – a beruházási éhség megszűnése, az exportpiacok megkeményedése, az állami kiadások korlátozása és a felhalmozási tendencia megszűnése miatt – csökkent. A vevők piaca helyett így létrejött az eladók piaca. Ebben a környezetben az infláció növekedése nem oka a hiány megszűnésének, hanem a leírt lépéseknek egy másik következménye, amely a hiányra is hatást gyakorolhat. A restriktív monetáris politika szintén hozzájárulhat a hiány felszámolásához, ám elsődleges szerepe az intézményi változásoknak van.

A szerző ezúttal is hangsúlyozza, hogy a fogyasztói hiány felszámolásának nem csupán előnyei vannak. A hiánygazdaság megszűnése a munkaerő iránti kereslet csökkenését, azaz a munkanélküliség növekedését is jelenti. Az értékelés ezért nem lehet egyoldalú: a fogyasztói választás szélesedése, a szabadság kiteljesedése és a minőségi fejlődés lehetősége a foglalkoztatás és a garantált munkahely biztonságának megszűnésével jár együtt. Kornai János ezzel felhívja a figyelmet arra, hogy nem lehet a jó dolgokat tetszőlegesen kiválogatni egy étlapról, a fogyasztói és a munkaerő-piaci többlet rendszerspecifikus tulajdonságok.²

A magyar tapasztalatok bemutatását követően a szerző régiós összehasonlítást végez A költségvetési korlát megkeményítése a posztoszocialista országokban című, 2000-ben megjelent cikkében. Az elemzés rámutat arra, hogy a folyamat rendkívül eltérő ütemben és hatékonysággal ment végbe a régióban. A puhítás különféle eszközei (költségvetési támogatás, puha adóztatás, puha bankkölcson, puha kereskedelmi

² Ennek bővebb tárgyalásához későbbi munkáiban bővebben visszatér, lásd Kornai [2010], [2011].

hitel, kifizetetlen bérek) nem tűntek el azonnal, és különösen Oroszországban és más posztszovjet köztársaságokban továbbéltek. Oroszország kapcsán Kornai János hangsúlyozza azt a megállapítást, hogy önmagában a privatizáció nem keményíti meg a költségvetési korlátot. Szintén fontos állítása, hogy a puhítás eszközeinek párhuzamosan kell visszaszorulniuk, mivel a vállalatok igyekeznek a legkisebb ellenállás irányába elmozdulni – politikai megfontolások, negatív externáliák miatt vagy személyes szálakban bízva. Ennek kapcsán egy általános megállapítás tehető, amely szerint minél szorosabb szálak fűzik egymáshoz a kormányzatot, a bankszektor és az ipart, annál valószínűbb a puha költségvetési korlát megjelenése és fennmaradása. Következésképpen pedig a gazdaság szereplői közötti bizalom erodálása, a természetes piaci szelekció visszaszorulása, az elszaladó hitelkereslet és a költségvetési problémák állandósulása. A szerző hangsúlyozza, hogy mindez nem egyszerű technikai kérdés, hiszen a szereplők gondolkodását kell formálni, amelynek során demonstratív esetekre és a mindennapi gyakorlat konzisztenciájára egyaránt szükség van.

A puha költségvetési korlát egyfajta kanonizálását jelentette az a cikk, amelyet Kornai János Eric Maskinnal és Gérard Roland-nal írt, és eredetileg 2003-ban a *Journal of Economic Literature*-ben jelent meg. Az írás célja egyrészt a fogalmi tisztázás, másrészt a téma elméleti modelljeinek áttekintése. A fogalmat matematikai apparátussal, dinamikus elköteleződési problémaként is leírják a szerzők, amelyben „a nincs kimentés” iránti elkötelezettséget a támogató szervezet nem képes betartani. A szerzők bemutatják a modell számos alkalmazási lehetőségét is a szocialista gazdaságokban, az átmeneti gazdaságokban és versenyzői környezetben.

A puha költségvetési korlát napjainkban

A kötetben három tanulmány foglalkozik a jelen PKK-problémáival.

A puha költségvetési korlát szindrómája a kórházi szektorban című, szintén 2000-ben megjelent cikkben Kornai János a kórházak működése alapján mutatja be, hogyan működik a puha költségvetési korlát a kapitalista gazdaságok egyes szektoraiban. Az öt szereplő (beteg, orvos, kórházigazgató, politikus és a kórház tulajdonosa) motivációinak elemzése alapján bemutatja, hogy a döntési és finanszírozási folyamatok minden szinten felfelé hárítják a túlköltés és eladósodás terheit. A tulajdonforma önmagában még nem garancia a költségvetési korlát keménységére – bizonyos feltételek mellett a forprofit kórházak is részesülhetnek kimentésben. A szerző itt is visszautasítja azonban a végletes leegyszerűsítéseket arról, hogy a puha költségvetési korlát mindig rossz, a kemény pedig mindig jó. Sokszor tényleges etikai dilemma a kimentés. Ám rámutat a probléma időhorizontjára is: míg a pénzügyi baj és a kimentés elmaradásának hátrányait mindenki azonnal, a saját bőrén érzékeli, az előnyeit kevésbé átláthatóan és csak késleltetve észlelik. Ilyen helyzetben nincs könnyű hüvelykujjszabály, és minden egyes kimentési igényt külön-külön meg kell fontolni.

A kórházak kimentéséről szóló tanulságot fogalmazza meg 2009-ben, a globális pénzügyi válság idején William Buitert blogjára írt megjegyzéseiben, A puha

költségvetési korlát és a globális pénzügyi válság: egy kelet-európai közgazdász figyelemztetési címmel. Ebben az írásban anélkül, hogy fundamentalista álláspontra helyezkedne, óv a kimentések sokaságától, és attól az illúziótól, hogy a kimentéseket ellensúlyozhatja a szigorúbb szabályozás. Ahogy írja: „Minden szabályozási trükkel szemben gyorsan megszületik az ellenrúkk. Magyarország egymaga képes lenne nagy számban exportálni olyan tehetségeket, akik mesterei a szabályok kijátszásának.” (349. o.) A kimentésekről szóló vitákból hiányolja a tárgyilagosságot mindkét oldalon, és rámutat a vitát uraló pártpolitikai és ideológiai felhangokra.

Ígéreték megszegése címmel 2013-ban jelent meg a kötet utolsó tanulmánya, amely a gazdasági és politikai élet egy alapvető kérdését, az ígéreték megtartásának és megszegésének jelentőségét és ennek következményeit vizsgálja. Az öt elemzett kapcsolat: a termelő ígérete a felhasználónak a nyújtott szolgáltatásról, a felhasználó ígérete a termelőnek a fizetésről, az adós ígérete a kölcsönzőnek a visszafizetésről, a kormány ígérete az állampolgárnak az általa nyújtott szolgáltatásokról, valamint a politikus ígérete a választónak programjáról. Kornai János magyarországi adatokra támaszkodva igazolja az ígéreték megszegésének terjedését, és rámutat súlyos tova-gyűrűző hatásokra, például körbetartozásokra, általános rosszkedvre és a rossz példa terjedésére. Ám ezúttal is kerüli az egyoldalú leegyszerűsítéseket, lényegesnek tekinti az ígéreték megszegésének körülményeit, és jelzi, hogy nem lehet minden esetet egy kalap alá venni. Ugyanakkor nem tudja elkerülni azt a következtetést, hogy különféle gazdaságpolitikai akciókkal (végtörlesztés, visszamenőleges jogszabályok, szektorális különadók) a magyar kormány az elmúlt években aláasta az ígéretékbe vetett bizalmat, amely a demokrácia és a kapitalista gazdaság egyik fundamentuma. A tanulmányban a puha költségvetési korlát fogalmának egy mélyebb, etikai dimenziója van, amely jóval általánosabb, mint a pénzügyi fejelem kérdése.

Kornai János módszertana

Közel négy évtized cikkeinek áttekintése jól illusztrálja, hogyan fejlődött egy kezdeti empirikus megfigyelés olyan elméletté, amely alkalmas időtálló módon rendkívül különböző jelenségek magyarázatára. Az a kérdés, hogy milyen módszerek teszik lehetővé az ilyen felismerések kialakítását, fontos hozzájárulás lehet ahhoz a vitához, amely jelenleg is folyik a közgazdaság-tudomány megújításáról.³ A következőkben az elmondottak alapján öt olyan jellemzőt emelünk ki, amely módszertanilag lehetővé teszi újszerű és időtálló következtetések megfogalmazását.⁴

1. *A tudományos kutatás folyamata.* A puha költségvetési korlát gondolata egy való-ságos probléma, a rendszerszintű hiányjelenségek megfigyelésével kezdődik, amely-nek magyarázatára kialakult a szerzőben egy sejtés. Közel négy évtized távlatából

³ A teljesség igénye nélkül lásd Colander és szerzőtársai [2009], Hodgson [2011], Csaba [2014].

⁴ Módszertanának összefoglalását Kornai János már számos munkájában elvégezte (lásd például Kornai [1999], Kornai [2011]), jelen összegzéssel határozottan azokat a jellemzőket szeretnénk kidomborítani, amelyek a puha költségvetési korlát fogalmának újszerűséget és tartós relevanciáit elősegítették.

ma már tudjuk, hogy ez a sejtés nem volt teljes magyarázat a hiányra – ahogy Kornai János önéletrajzában is írja, a puha költségvetési korlát a hiány szükséges, de nem elégséges feltétele (Kornai [2005] 270. o.). A gondolat azonban önálló életre kelt, és a jelenséggel önmagában is érdemessé vált foglalkozni. A puha költségvetési korlát szindrómájának verbális leírását követte az empirikus tesztelés és a matematikai modellezés, amit a szerző a kutatás második fázisának tekint – önéletrajzában erőteljesen érvel amellett, hogy ez nem helyettesítheti az első fázist, ahol egy konkrét, valóságos problémával foglalkozik, és az intuíciónak van döntő szerepe (Kornai [2005] 276. o.). Az elméletből fakadó gyakorlati javaslatok a kutatás harmadik fázisának tekinthetők. A jelen könyvből pedig az is jól látható, hogy a negyedik fázisban az elmélet alkalmazásának kiterjesztése következik térben és időben. Ezt a munkát azonban már nem feltétlenül az elmélet eredeti alkotója végzi el, és a puha költségvetési korlát irodalma ma már bőven túlnőtte Kornai János cikkeit.

2. *Módszertani pluralizmus.* Minden tanulmányban jól látható az a törekvés, hogy a kutatás végső célja a valós jelenségek jobb megértése. Ebből következik, hogy a vizsgált kérdés határozza meg a módszertant, és nem a módszertan a kérdést. A tanulmánykötetben egyaránt szerepel verbális ok-okozati elemzés, matematikai modellezés, ökonometria és esettanulmány. Ez a fajta sokszínűség lehetővé teszi azt, hogy az elemző adott jelenség különféle dimenzióira rávilágítson, és az egyes módszerek által kapott eredményeket más módszerek révén ellenőrizze. A körültekintő ellenőrzés megóvja attól, hogy mondanója csupán egy intuíció, egy axiómákon alapuló elvont elmélet, egy statisztikai korreláció vagy egy kivételt jelentő eset maradjon.

3. *Dialogus.* Az ismertetett fejezetekből jól látható az is, hogy a szerző folyamatos dialógust folytat alternatív megközelítésekkel, és válaszol a potenciális ellenérvekre is. Gomulkának írt válaszcikkének ez a konkrét célja, ám a többi tanulmányban is jól látható az a törekvés, hogy elhelyezze gondolatait az éppen folyó diskurzusban. Ki kell emelnünk, hogy nem csupán szűk szakmai vitákhoz szól hozzá a szerző, akit elsősorban az adott időszak legélesebb közéleti vitái érdeklik. Különösen igaz ez a rendszerváltás kapcsán, ahol élesen felismeri a puha költségvetési korlát megszüntetésének rövid távon kedvezőtlen hatásait is. A folytonos reflexió a kor vitáira és a valóság fejleményeire biztosítja a mondanó relevanciáját.

4. *Politikai gazdaságtan és etikai szempontok.* A valóság megértésének igényéből következik az is, hogy Kornai János nem áll meg a gazdaság problémáinak elemzésénél, hanem ezeket a politika és az intézményrendszer összefüggésében kívánja megérteni. A politika pedig értékválasztásokról szól, ami azt jelenti, hogy a kutatás során nem lehet megfeledkezni az etikai szempontokról sem. A puha költségvetési korlát kutatásának első fázisában a szerző az öncenzúra jegyében megállt az állam paternalista beavatkozásaira való hivatkozásnál, ám ezt követően már minden tanulmányban előkerül különféle értékek ütközése, mint például a fogyasztói szabadság és a munkaerő-piaci biztonság közötti átváltás. Az értékrend kutatásbeli jelentőségét mutatja, hogy amikor a pénzügyi fegyelem és a demokrácia között fogalmazódik meg a választás, a szerző az utóbbit tartja fontosabbnak.

5. *Személyesség.* Az értékek tárgyalása során Kornai János mindenhol egyes szám első személyben ír, amivel azt is jelzi, tisztában van azzal, hogy másoknak talán más

az értékválasztásuk. Etikai választásainak hangsúlyozásával is érzékelteti, hogy számára a kutatási tevékenység mélyen személyes, szenvedélyes, kreatív tevékenység, amelyet nem lehet beszorítani szűk módszertani keretek közé. Témája iránti érdeklődését részben az adja, hogy elsősorban az őt körülvevő világot próbálja megérteni, kiindulópontja általában egy magyarországi probléma. Személyességéből adódik eredetisége is. Munkáiból jól érzékelhető, hogy a valóság megértése iránti igényt soha nem múlta felül az a szándék, hogy valamelyik iskolához tartozzon – legyen az a neoklasszikus főáram vagy az intézményi közgazdaságtan. A IV. kötetet bevezető fejezetben munkásságát igyekeznek elhelyezni elmélettörténeti keretben, és rávilágítani kapcsolatára a rokon megközelítésekkel, ám ez nem jelenti azt, hogy valamelyikhez is be tudná/akarná sorolni magát.

★

A könyv ajánlója a hátlapon Robert Skidelsky, aki Kornai János munkássága legtermékenyebb elemének nevezi a puha költségvetési korlát fogalmát. A hatás valóban imponáló, amit mutat a több mint másfél ezer hivatkozás az összefoglaló cikkekre, és a több mint 100 cikk, ami tovább vizsgálja a jelenséget. A IV. kötetet bevezető fejezetének végkicsengése mégis azt mutatja, hogy a szerző elégedetlen a hatással. Ezt részben azzal magyarázza, hogy a fogalom a szocialista állami vállalatokkal kapcsolatos, és ezért a szakma egy jelentős része nem ismeri és nem használja (59. o.). Nem tagadja azonban azt sem, hogy a hatás összefügg azzal a már említett hozzáállásával is, hogy nem csatlakozott egyetlen iskolához sem, és nem tett erőteljesebb kísérletet arra, hogy rokon irányzatokkal megismertesse munkáit. A saját útnak láthatóan ára is van.

A tudományos tevékenység során a sikert sokféle módon lehet értelmezni, ám minden értelmezésben meghatározó a valóság jobb megismerésére való törekvés és újszerű, releváns és időtálló következtetések megfogalmazása. A kötet messzemenően igazolja, hogy a puha költségvetési korlát ilyen alkotás. Megismerése pedig csupán részben múlik alkotóján, a szakma felelőssége ebben megkerülhetetlen. Nálunk a gondolatot mindenképpen érdemes megismertetni a közgazdászok következő generációival. Talán ezzel járulhatunk leginkább hozzá ahhoz, hogy annyi évtized után az elmélet által tárgyalt probléma visszaszoruljon. Feltehetően a szerző ezt tekintené igazi sikernek. Addig is az állam növekvő szerepvállalása az élet számos területén várhatóan bőven ad majd alkalmat az elmélet illusztrálására, így a kutatók számára a tudományos siker lehetősége továbbra is nyitva áll.

Hivatkozások

COLANDER, D.–FÖLLMER, H.–HAAS, A.–GOLDBERG, M.–JUSELIUS, K.–KIRMAN, A.–LUX, T.–SLOT, B. [2009]: The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics. Kiel, Working Paper, No. 1489. <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/24885/1/593508424.PDF>.

CSABA LÁSZLÓ [2014]: Európai közgazdaságtan. Akadémiai Kiadó, Budapest.

HODGSON, G. [2011]: Reforming Economics after the Financial Crisis. Global Policy, Vol. 2. No. 2. 190–195. o.

KORNAI JÁNOS [1999]: A rendszerparadigma. Közgazdasági Szemle, 46. évf. 7–8. sz. 585–599. o.

KORNAI JÁNOS [2005]: A gondolat erejével. Rendhagyó önéletrajz. Osiris Kiadó, Budapest.

KORNAI JÁNOS [2010]: Hiánygazdaság – többletgazdaság. Tanulmány a piac elméletéről I–II. Közgazdasági Szemle, 57. évf. 11 és 12. sz. 925–957. és 1021–1044. o.

KORNAI JÁNOS [2011]: Gondolatok a kapitalizmusról. Akadémiai Kiadó, Budapest.

KORNAI JÁNOS [2014]: Bevezetés A puha költségvetési korlát című kötethez. Közgazdasági Szemle, 61. évf. 7–8. sz. 845–897. o.

Győrffy Dóra

Győrffy Dóra habilitált egyetemi docens, PPKE BTK (e-mail: gyorffy.dora@btk.ppke.hu).